

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het bibberboekje

Hommes, M.A.

Citation

Hommes, M. A. (2024). Het bibberboekje. *Tirade*, 68(494), 21-27. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4256722>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4256722>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

MAAIKE HOMMES

Het bibberboekje

.....

Mijn vader had altijd een bibberboekje gehad. Een boekje voor zijn bibbertjes zeg maar. Daarin schreef hij wat er mis met hem was. Hij vond het heel handig, want als hij iets had dan kon hij daarin terugbladeren, en zien dat hij diezelfde bibbertjes (waren het dezelfde bibbertjes?) dertig jaar geleden ook al had. Hij leefde inmiddels nog, dus dan zou het wel niet zo erg zijn. De bibbertjes baarden hem niet direct zorgen, maar hij moest het wel opschrijven. Dat was handig om te weten voor later.

Het was eigenlijk eerst een dagboek geweest. Maar naar mate de tijd verstreek was hij steeds meer bibbertjes gaan opschrijven. Alsof ouder worden betekende – en zo oud was hij toen nog niet – dat er vooral lichaam overbleef, en de andere dingen, wat hij had meegemaakt, of wat hij verder nog voelde, niet zoveel meer uitmaakte. Het was pas later het bibberboekje gaan heten. Ik heb ook pas veel later over de bibbertjes gehoord. Ik vond het vreemd, want mijn vader was helemaal niet zo met zijn lichaam bezig. Hij had een nogal hoge tolerantie voor oncomfortabele situaties. Zijn voet zat nooit helemaal lekker in zijn sandaal, zijn rugzak zat altijd gedraaid om zijn schouder heen. Maar toch was er de noodzaak voor het opschrijven van de bibbertjes. Een logboek voor het lichaam. Iemand die zo slecht over zijn lichaam kon praten, of het eigenlijk gewoon nooit deed, en er zelf weinig taal voor had, schreef er wel dingen over op. Feitelikheden: vandaag twee bibbertjes.

We vonden het boekje een aantal jaar geleden terug. Hij was heel blij met de vondst maar heeft het niet meer in gebruik genomen. Hij was inmiddels natuurlijk weer ouder geworden, en waar eerst de noodzaak voor het boekje toenam met de leeftijd nam het nu weer af. Misschien was later minder belangrijk op deze leeftijd. Hij was nog niet helemaal lichaam, maar ook geen bibberboekjesschrijver meer. Ik denk dat hij nog niet toe was aan een overgave aan een leven met kwaaltjes. Toch zat er inmiddels een berusting in. Het hoefde allemaal niet meer zo nodig bijgehouden te worden.

Hoewel ik het gelezen heb was het boekje voor niemand bestemd. Het waren *zijn* bibbertjes en wat dat waren dat weet niemand. Ze werden door hem gevoeld, en hadden alleen een plek in zijn eigen boekje. Nog steeds weet ik niet of ik het als het hoogst haalbare, of juist als een probleem moet bestempelen: een taal voor je eigen lichaam in je eentje.

Dat het moeilijk is om je als je ziek bent te verhouden tegenover anderen voelt iedereen die met hoofdpijn in bed ligt. Je kan er niks over willen zeggen, of alles, maar in ieder geval beperkt ziek zijn een bepaald vocabulaire. Al is het alleen

Dat het moeilijk is om je als je ziek bent te verhouden tegenover anderen voelt iedereen die met hoofdpijn in bed ligt

maar omdat je hoofd het minder goed doet wanneer het vol zit met snot. Nog ingewikkelder wordt het wanneer je ziekte serieuzer is dan snot, of als je niet weet wat er met je aan de hand is. Als je wel iets voelt maar er geen woorden beschikbaar zijn om je klachten en

lichamelijke ervaringen in uit te drukken. Niets zo bekend als de griep of een gebroken been. Maar vaak zijn klachten niet duidelijk, worden ze chronisch, en is het steeds moeilijker om uit te drukken hoe het nou eigenlijk met je gaat.

Het is een van de laatste scènes van de film. De hoofdpersoon uit *Safe* (1995), gespeeld door Julianne Moore, Carol White, is in Wrenwood terechtgekomen. Een newageachtige commune die wordt gerund door een goeroe die de inwoners vertelt dat ze zichzelf kunnen genezen van allerlei kwalen door zich af te sluiten van de wereld en aan hun zelfliefde te werken. Carol is een huisvrouw in een van de welvarende *suburbs* van Californië eind jaren 80. Ze heeft al een tijdje last van een onverklaarde ziekte. Het lijkt alsof haar klachten worden verergerd door chemische stoffen zoals uitlaatgassen en schoonmaakmiddelen. Inmiddels heeft ze haar man en stiefzoon achtergelaten en is ze vertrokken naar een afgelegen plek in de Amerikaanse woestijn.

Meestal eten de inwoners van Wrenwood in stilte maar dit is een feestelijke avond. De leider van de commune zit aan tafel en vertelt de aanwezige gasten over wat hij heeft gedroomd. Het komt erop neer dat je positief moet denken, en lief moet zijn voor jezelf en je omgeving. Er klinkt muziek en de camera is op de dansvloer gericht. Verschillende stelletjes in jaren 80-outfits beginnen langzaam te dansen. Terwijl de dansvloer volstroomt draait Chris, een vriend die Carol in de commune heeft gemaakt, het volume van de muziek naar beneden en begint te spreken. Carol is morgen jarig, dus ze hebben iets voor haar georganiseerd. Er

verschijnt een verjaardagstaart en mensen beginnen te zingen. Chris staat achteraan de groep en spoort Carol aan om te spreken. Carol antwoordt nerveus. Ze zegt dat ze nog nooit in haar leven gespeecht heeft. Toch begint ze te spreken.

Ze bedankt Chris voor wat hij heeft georganiseerd. Ze zegt dat iedereen in Wrenwood haar door een hele moeilijke tijd heeft gesleept en dat ze het niet zonder hen had kunnen doen. Ze zegt dat ze niet weet wat ze aan het zeggen is. Ze stopt met praten. De camera verandert zijn focus. De blik was eerst van vooraf gericht op Carol. Nu verplaatst de blik naar achter. De camera filmt Carol van verder af gezien, alsof we achter in de ruimte staan. Nu is hij weer terug op Carol gericht, van vooraf, terwijl ze verdergaat met haar speech.

Ze zegt dat ze een hekel had aan zichzelf toen ze hier kwam. 'Uhhm...' dat ze zichzelf meer probeert te zien zoals ze is 'uhm, meer positief, als in, de positieve dingen zien'. Ze denkt dat het langzamerhand meer aandacht krijgt, mensen worden meer open, en leren meer, 'en AIDS, en andere ziektes... omdat... want het is een ziekte, het is *out there* en we moeten er meer bewust over worden over... mensen moeten er meer bewust over worden en ook wijzelf, met het lezen van labels en het in gebouwen gaan...' Dan stopt Carol met spreken. Langzaam richt ze zich op. Haar blik, nog ongrijpbaarder dan wat ze zojuist gezegd heeft, is gericht op een punt voorbij het zicht van de camera. Intussen richt de camera zich naar haar publiek. Ze kijken haar aandachtig aan. De leider van de commune heft zijn glas op en verlost de toeschouwers. 'To Carol,' zegt hij. Ze herhalen zijn toast.

Het is een scène waarop ik blijf terugkomen. Carol is ziek en haar personage is geschreven als een leegte. Ze loopt in pastelkleurige tinten door haar beige huis, ze gaat naar de stomerij en luncht met vriendinnen. Meestal zegt ze niks of doet ze weinig. De hierboven beschreven scène is de eerste keer in de film dat de kijker Carol langer hoort spreken dan een paar seconden. Ze wordt gevraagd om te spreken en gaat er dapper op in. Maar het lukt haar niet om de Wrenwood-taal eigen te maken. Carols zinnen zijn incompleet en gefragmenteerd. Ze herhaalt Wrenwood-frases over het belang van positief denken en suggereert dat haar ziekte eigenlijk het resultaat is van haar zelfhaat. Toch faalt ze in haar poging.

Volgens critici ging *Safe* over vele dingen. Carols onverklaarde ziekte werd gezien als een metafoor voor verschillende maatschappelijke condities, zoals witheid in Amerika, gender of klimaatcatastrofe. Volgens Todd Haynes, de regisseur, ging de film over de last van individuele verantwoordelijkheid voor ziekte en gezondheid in de laatkapitalistische maatschappij. Mensen die ziek zijn worden vaak verantwoordelijk gehouden voor hun lichaam. Vooral als het onduidelijk is waar een klacht vandaan komt, zoals in het geval van Carol, liggen andere verklaringen al snel op de loer. Ze zullen het er zelf naar hebben gemaakt, zelf eigenlijk

onbewust ziek willen zijn, of niet genoeg hebben geloofd in de kracht van positief denken.

De film gaat hier zijdelings op in, en gaat vooral over de worsteling van het vinden van een verhaal dat past bij een ervaring. Het is een verhaal over de drang naar controle, in overdaad aanwezig in de hypergeorganiseerde *suburbs*. Deze omgeving, zo wordt gesuggereerd, is ziekmakend. Daarmee is *Safe* ook een verhaal over de illusie van de controle van de geest over het lichaam, iets waar een enorme, en politiek geladen individuele verantwoordelijkheid in schuilt. Mensen moeten zelf iemand zijn, mensen bestieren hun eigen lichaam, en delen daarover bepaalde brokjes informatie, en andere liever niet. In ieder geval niet publiek.

Volgens Haynes gaat de film over identiteit en immuniteit. Afgebakende lichamen, eigen ideeën. Carols dunne stem en gefragmenteerde zinnen verraden een afwezigheid van beiden. Toen Julianne Moore terugblikte op de rol in een interview zei ze dat ze praatte zonder druk op haar stembanden uit te oefenen, om zo de suggestie te wekken dat Carols stem geen lichaam had. Door de film heen worstelt Carol om zichzelf uit te drukken. Zoals ze zelf zegt, in gesprek met de Wrenwood-goeroeleider: 'I'm still learning, you know, the words.'

De film zelf geeft geen verklaring voor Carols vreemde symptomen. Carol is overgeleverd aan de verhalen die over haar ziekte verteld worden. Ze krijgt vorm, en brokkelt daarmee tegelijkertijd zelf steeds verder af. Zonder eenduidig lichamelijk narratief, zonder biomedische verklaring voor haar vreemde klachten is

ze kwetsbaar. Kwetsbaarder nog dan haar zieke lichaam alleen. De verklaring wordt gezocht in haar omgeving. Toch wordt zij gezien als de schuldige. Natuurlijk zijn chemicaliën niet goed en is niemand dol op uitlaatgasen, maar niet iedereen reageert daar

Het is een verhaal over de drang naar controle, in overdaad aanwezig in de hypergeorganiseerde suburbs

zo slecht op. Een omgeving zelf is alleen nog niet zo simpel aan te passen, dus Carol moet eruit. Steeds verder verzinkt ze in haar ziekte, totdat ze alleen eindigt in een iglo, ademend door een zuurstoftank, terwijl ze in de laatste ijzingwekkende scene van de film tegen haar spiegelbeeld de mantra herhaalt die haar is opgelegd. 'Ik hou van je, echt waar, ik hou van je.'

De structuur van een verhaal is als de werking van het lichaam zelf. Het opereert niet individueel, maar krijgt vorm in een opvolging van gebeurtenissen en een web van betekenissen.

Het bibberboekje deed dat niet. Niks geen web, het lag jarenlang achterin de kast tussen de breivisjes en de bolletjes wol. Er waren geen woorden om te leren, maar woorden die mijn vader had bedacht, die verder ook voor niemand bedoeld waren. Er was geen grote ziekte, de bibbertjes zetten nooit door. Ze waren er alleen van tijd tot tijd. De woorden in het bibberboekje waren nooit een probleem omdat ze aan niemand uitgelegd hoefden te worden. Er zat een vrijheid in het boekje vanwege het gebrek aan serieuze bibbers. Niemand twijfelde aan de bibbertjes of aan wat ze voorstelden. Hij hoefde de bibbertjes nooit in iets anders te gieten, en de bibbertjes zelf hadden het geluk dat ze in het boekje mochten blijven.

Arme Carol, die niet bibbert maar hevig schokkend ter aarde valt in de stomerij. Carol moest wel over haar klachten praten. Ze werd opgeroepen een uitleg te geven, niet alleen in de scène met de taart, maar tegen haar man, haar vriendinnen en haar psychiater. Arme Carol, denk ik maar ik voel geen medelijden. Het is alsof er niks is om medelijden mee te voelen. Wat is Carol, behalve een personage dat als een leegte is geschreven? 'Carol': een personage uit een film. 'Carol': een personage met een vreemde ziekte die gevraagd wordt om erover te spreken. 'Carol': die wordt verteld dat ze meer van zichzelf moet houden omdat ze anders zichzelf ziek maakt met slechte gedachten. 'Carol': die hapert, en dan maar zegt wat andere mensen haar vertellen. Carol is geen persoon, Carol is een probleem. Carol is het probleem dat ze dingen voelt die andere mensen niet begrijpen.

Ze is ziek maar men weet niet waarom. Er zijn geen woorden voor de dingen die ze voelt. 'Carol' is alle verklaringen die er worden gegeven. 'Carol' is een bibberboekje als het gedeeld zou zijn: een verzameling van alle woorden van andere mensen die net zoals zij zo hard hun best doen. Zo hard hun best doen om niet alleen maar gehoor te geven aan de oproep maar om werkelijk aan elkaar te vertellen wat ze voelen, om hun bibbers over te brengen op anderen.

Ze is ziek maar men weet niet waarom. Er zijn geen woorden voor de dingen die ze voelt

Maar het blijven slechts fragmenten en incomplete zinnen. Steeds slechts delen van zinnen van anderen en herhalingen, omdat we niet weten wat we moeten zeggen maar het wel zo graag willen.

Ik sta op van mijn stoel en bibber een beetje. Gisteravond heb ik het boekje gelezen, van top tot teen. Ik ben ermee in slaap gevallen. Het viel me op dat de bibbertjes op een gegeven moment alleen nog maar worden genoemd als verwijzing naar het verleden. In april 2007 schrijft hij: 'Al heel lang geen bibbertjes meer!' Eind juli 2011 het volgende: 'De krampaanvallen zijn weg en ik heb nooit meer

bibbertjes. Het eerste door geen peulen? Het tweede door geen spek?' Langzaam vallen de bibbertjes ten prooi aan oorzakelijkheid en verdwijnen ze uit mijn vaders vocabulaire. Er was niets meer om voor hemzelf te moeten benoemen. Ik heb nooit aan hem gevraagd wat de bibbertjes betekenden maar weet alleen dat ze er waren. Misschien heb ik ze eigenlijk ook.

Ergens hiertussen, tussen de privétaal van mijn vader en de gebroken gedeelde taal van Carol moet een ruimte zijn om over zieke lichamen te praten. Beide zijn nodig om samen ergens te komen. Om niet te vervallen in clichés die nou eenmaal niet verenigbaar zijn met de zo onontkoombaar eigen ervaring van ziekte. Om niet bibberend en alleen te blijven zitten, maar toe te werken naar een plek waar we ziekte samen kunnen dragen. In de tussentijd is het maar hopen dat het goed blijft gaan, dat de bibbers niet doorzetten.

